

TALABA-YOSHLAR ONGIGA SUN'IY INTELEKTNING TA'SIRI VA BU JARAYONLARNING PSIXOLOGIK YECHIMI

Yaxyoqulov Javohirbek Kamol o'g'li
“Tashkent International university” tyutori

ANNOTATSIYA

Ushbu tezisda sun'iy intellekt texnologiyalarining talaba-yoshlar ongi, tafakkuri va psixologik jarayonlariga ta'siri masalasi yoritilgan. Sun'iy intellektning ta'lim olish, axborotni qabul qilish va qayta ishlash, mustaqil fikrlash, qaror qabul qilish hamda muloqot jarayonlaridagi o'rni tahlil qilinadi. Talaba-yoshlarda raqamli savodxonlik, tanqidiy fikrlash, axborotdan ongli foydalanish, o'zini o'zi nazorat qilish va psixologik barqarorlikni rivojlantirish sun'iy intellekt ta'sirini maqbul boshqarishning muhim shartlari sifatida asoslanadi.

Kalit so'zlar: *Sun'iy intellekt, talaba-yoshlar, inson ongi, tafakkur, psixologik ta'sir, raqamli muhit, raqamli savodxonlik, tanqidiy fikrlash, mustaqil fikrlash, axborot qabul qilish, diqqat, psixologik barqarorlik.*

Bugungi kunda sun'iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta'lim tizimi va yoshlarning kundalik hayotiga sezilarli darajada kirib kelmoqda. Ayniqsa, talaba-yoshlar sun'iy intellekt vositalaridan axborot izlash, o'quv topshiriqlarini bajarish, matn yaratish, tarjima qilish, yangi bilimlarni o'zlashtirish va turli muammolarga yechim topishda faol foydalanmoqda. Mazkur jarayon ta'lim samaradorligini oshirish bilan bir qatorda, talabalarning tafakkuri, bilish faoliyati, motivatsiyasi, diqqat-e'tibori va mustaqil fikrlashiga ham ta'sir ko'rsatmoqda. Sun'iy intellektning talaba-yoshlar ongiga ta'sirini ikki yo'nalishda ko'rib chiqish mumkin. Bir tomondan, sun'iy intellekt katta hajmdagi axborotni tezkor izlash va qayta ishlash, murakkab mavzularni tushunish, individual ta'lim imkoniyatlaridan foydalanish hamda ijodiy g'oyalarni rivojlantirish uchun qo'shimcha imkoniyat yaratadi. Tezkor javoblarga odatlanish natijasida murakkab masalalarni uzoq vaqt davomida mustaqil tahlil qilishga bo'lgan ehtiyoj kamayishi mumkin. Shu sababli ta'lim jarayonida sun'iy intellektidan foydalanish bilan bir qatorda, talabalarning mustaqil izlanishi, mantiqiy fikrlashi va muammoli vaziyatlarni o'z kuchi bilan hal etishiga ham sharoit yaratish zarur. Bundan tashqari, sun'iy intellekt talabalarning o'z-o'zini baholash jarayoniga ham ta'sir qilishi mumkin. Texnologiya yordamida murakkab topshiriqlarni tez bajarish talabaning o'z imkoniyatlariga bo'lgan ishonchini oshirishi mumkin, biroq barcha vazifalarni sun'iy intellekt yordamida bajarish real bilim va kompetensiyalarni baholashni qiyinlashtiradi. Shu sababli talaba texnologiya tomonidan taqdim etilgan natijani tayyor bilim sifatida qabul qilmasdan, uni tekshirish, tahlil qilish va o'z fikri bilan boyitishga odatlanishi lozim.

Talaba olingan javobni tekshirmasdan qabul qilsa, noto'g'ri ma'lumotlarni o'zlashtirishi mumkin. Shu sababli sun'iy intellekt bilan ishlash jarayonida axborotni tahlil qilish, manbalarni

taqqoslash, dalillarni baholash va mustaqil xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirish zarur. Sun'iy intellektning talabalarning motivatsiyasiga ta'siri ham alohida e'tiborni talab qiladi. Tez va oson natijaga erishish imkoniyati ayrim talabalarda murakkab vazifalarni bajarishga bo'lgan ichki ehtiyojni susaytirishi mumkin. Aksincha, undan to'g'ri foydalanish o'quv motivatsiyasini kuchaytirishi, qiziqarli mavzularni mustaqil o'rganishga undashi va ijodiy faoliyat uchun yangi imkoniyatlar yaratishi mumkin. Demak, texnologiyaning motivatsiyaga ta'siri undan foydalanish uslubiga bevosita bog'liq. Shuningdek, sun'iy intellektdan foydalanish ijtimoiy muloqot jarayonlariga ham ta'sir ko'rsatishi mumkin. Talaba savollarini, fikrlarini yoki muammolarini ko'proq texnologik tizimlar orqali hal qilishga odatlansa, o'qituvchi va tengdoshlari bilan bevosita fikr almashish imkoniyatlari kamayishi mumkin. Holbuki, oliy ta'lim jarayonida muloqot, hamkorlik, bahs-munozara va jamoaviy faoliyat shaxsning ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, sun'iy intellektdan haddan tashqari foydalanish talabalarda o'z bilim va qobiliyatlariga nisbatan noto'g'ri tasavvur shakllanishiga sabab bo'lishi mumkin. Tayyor va mukammal ko'rinishdagi natijani olish talabaning o'z imkoniyatlarini yuqori baholashiga olib kelishi mumkin, biroq real bilim va ko'nikmalar mustaqil faoliyat jarayonida shakllanadi. Shu sababli talabaning haqiqiy kompetensiyasini aniqlashda mustaqil topshiriqlar, amaliy faoliyat va reflektiv baholashdan foydalanish muhimdir.

Talaba sun'iy intellektni o'zining fikrlash faoliyatini almashtiruvchi vosita sifatida emas, balki bilim olish, izlanish va ijodiy faoliyatni qo'llab-quvvatlovchi yordamchi vosita sifatida qabul qilishi lozim. Psixologik yechimlarning muhim yo'nalishlaridan biri talabalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishdir. Sun'iy intellektdan olingan har qanday ma'lumotni tahlil qilish, uning ishonchliligini tekshirish, turli manbalar bilan taqqoslash va mustaqil xulosa chiqarish talabaning intellektual mustaqilligini saqlab qolishga yordam beradi. Ta'lim jarayonida muammoli vaziyatlar, munozaralar, mustaqil tahliliy topshiriqlar va ijodiy loyihalardan foydalanish ushbu ko'nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Talabalarning o'zini o'zi nazorat qilish qobiliyatini rivojlantirish ham muhim psixologik yechim hisoblanadi. Talaba sun'iy intellektdan qachon, nima maqsadda va qanday darajada foydalanayotganini nazorat qila olishi kerak. Buning uchun o'quv topshiriqlarini dastlab mustaqil bajarish, keyinchalik sun'iy intellekt yordamidan foydalanib o'z ishini tekshirish yoki takomillashtirish kabi yondashuvlardan foydalanish mumkin. Bu usul texnologiyaga to'liq qaram bo'lib qolishning oldini olib, mustaqil fikrlashni qo'llab-quvvatlaydi. Psixologik barqarorlikni shakllantirish ham ushbu jarayonning muhim tarkibiy qismidir. Raqamli muhitda haddan tashqari ko'p axborot olish talabaning diqqatini tarqatishi va psixologik zo'rqiqlashga olib kelishi mumkin. Shu sababli talabalarga raqamli gigiyena qoidalarini o'rgatish, texnologiyadan foydalanish vaqtini me'yorlashtirish, dam olish va bevosita ijtimoiy muloqot uchun yetarli vaqt ajratish tavsiya etiladi. O'qituvchi va psixologlarning faoliyati ham sun'iy intellektdan foydalanish bilan bog'liq psixologik muammolarni hal etishda muhim o'rin tutadi. O'qituvchi talabalarga sun'iy intellektdan foydalanishning imkoniyatlari bilan bir qatorda, uning cheklovlarini ham tushuntirishi zarur. Psixolog esa talabalarda texnologiyaga nisbatan sog'lom munosabat,

mustaqil qaror qabul qilish, o'z-o'zini nazorat qilish va real ijtimoiy munosabatlarni saqlab qolish ko'nikmalarini rivojlantirishga ko'maklashishi mumkin. Shuningdek, ta'lim muassasalarida sun'iy intellektdan foydalanishning axloqiy va akademik tamoyillarini shakllantirish maqsadga muvofiq. Talabalar sun'iy intellekt yordamida yaratilgan materialni o'zining mustaqil ishi sifatida taqdim etish, noto'g'ri axborotni tarqatish yoki texnologiyadan mas'uliyatsiz foydalanishning oqibatlarini anglab yetishi kerak. Bu esa ularda akademik halollik, mas'uliyat va raqamli madaniyatni rivojlantiradi. Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellektning talaba-yoshlar ongiga ta'sirini boshqarishda texnologik vositalarning o'zi bilan bir qatorda, psixologik-pedagogik yondashuvlar ham muhim ahamiyatga ega. Tanqidiy fikrlash, mustaqil faoliyat, o'zini o'zi nazorat qilish, psixologik barqarorlik, raqamli savodxonlik va ijtimoiy muloqotni rivojlantirish orqali sun'iy intellektning salbiy ta'sirlarini kamaytirish va uning ta'limdagi ijobiy imkoniyatlaridan samarali foydalanish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR :

1. Davletshin M.G., Do'stmuhamedova Sh.A., Mavlonov M.M., To'ychiyeva S.M. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya. – Toshkent: TDPU, 2004.
2. Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. – Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019.
3. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012. Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. – Pearson, 2021.
4. Luckin R. Machine Learning and Human Intelligence: The Future of Education for the 21st Century. – London: UCL IOE Press, 2018.
5. OECD. Digital Education Outlook 2023: Towards an Effective Digital Education Ecosystem. – Paris: OECD Publishing, 2023.
6. UNESCO. Guidance for Generative AI in Education and Research. – Paris: UNESCO, 2023.
7. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2010.
8. Ziyocom.uz